

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Udrag fra Moralske Tanker (DK)

Citation: Holberg, Ludvig: "Moralske Tanker", i Holberg, Ludvig: *Moralske Tanker*, udg. af F.J.Billeskov Jansen ; Jørgen Hunosøe , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1992, s. 356. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-holberg13val-shoot-idm139659562140320/facsimile.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Moralske Tanker

Han blev atter huslærer, denne gang i Bergen, hos vicebiskop Niels Smed (eller Smith). Ved at læse dennes rejsedagbog blev han grebet af udlængsel. Med en lille arv tog han til Amsterdam, som blev hans oplevelse af en driftig verdensstad. Han havde lært sig selv noget fransk og italiensk, og måske var han derfor en tid i tjeneste som sproglærer hos en russisk adelsmand. Imidlertid måtte Holberg pengeløs vende tilbage til Norge; i Kristiansand boede han hos en slægtning, kapellanen Otto Stoud, hvis smukke søster muligvis har fristet hans hjerte. Men i foråret 1706 drog han, med en velbeslået kammerat, Christian Brix, til Oxford, hvor han fra 18. april fik adgang til universitetsbiblioteket, *The Bodleian Library*. Det var her, Holberg blev klar over sit kald: at forfatte almenforståelige bøger. Han havde fundet det værk, som blev hans første forbillede. Det var forfattet af den flersidigt begavede tysker Samuel Pufendorf som *Einleitung* »til de vigtigste riger og stater, som i nuværende tid befinder sig i Europa« (1682). Heri skildres oldtidshistorien, og med voksende udførlighed Europas historie frem til 1679. Det sker stat for stat, med afsluttende signalement af hver nations karakter, landets næringsveje, regeringsform, m.m.

Holberg var utvivlsomt stolt, da han i 1708 vendte hjem med en stor dansk håndbog i Europas historie og geografi. Men han måtte til sin ærgrelse konstatere, at en anden, Henrich Ovesen Pflug (eller Pfluge) havde udgivet *Den danske Pilegrim* (1707), mere end 1200 sider med »Beskrivelse over den heele bekiendte Verden«, forsynet med kobberstik af forfatteren ved H. Roy. Pflug døde 1709 som godsforvalter på Grubbesholm, nær Ringkjøbing fjord. Han har øjensynlig været rundt i verden. Denne kuriøse geografi bygger på »velberøjste Mænds Skrifter samt egen liden Erfarenhed«. Pflug medtog meget lidt af landenes historie. Holberg delte så sit manuskript i to bøger og udsendte først *Introduction til de fornemste Europæiske Rigers Historier Fortsat Indtil disse sidste Tider* (1711). Senere et *Anhang* dertil, som dog kun kom til at omfatte Tyskland, England og Holland (1713). Pufendorfs, Pflugs og Holbergs bøger vidner om det levende behov for oplysning om aktuelle forhold, der fandtes både hos de skrivende og de læsende. Holberg har i historien meget fulgt Pufendorf, men desuden, som ivrig avislæser, bygget på danske og udenlandske »Gazetter«. Stor nytte har han haft af *Die europäische Fama*. Omtrent hver måned udkom et hefte med aktuelt nyt; hefterne samledes i årgange 1702-56. I sit referatsprog er Holberg meget afhængig af sine stofkil-

der, også hvor disse hæver sig til billedstil eller bruger hverdagstale. Da hans historiske *Introduction* 1728 udkom i ny udgave, fulgte Holberg udviklingen i de europæiske lande op til o. 1725.

Med sigte mod professorat

I fortalen til debutbogen beder forfatteren »som en ung Person» om tilgivelse for »Vildelser«, der måtte findes i bogen. Den beskedne – og dog ambitiøse! – unge person havde vundet professorernes tillid. Poul Vinding, professor i græsk, betroede ham at ledsage en søn på studierejse i Tyskland; efter hjemkomsten fik han fra august 1709 fribolig på Borchs kollegium, hvor Vinding var cfor. Så tog Holbergs fremtidsplaner endelig form; han ville kvalificere sig til universitetet ved et førstehånds historisk arbejde. Han fattede det dristige projekt at føre Danmarkshistorien op til dato. Arild Huitfeldts krønike (1595-1603) sluttede 1559, C.C. Lyschanders Frederik 2.'s krønike (1680) gik til 1588. Da Holberg allerede 1711 i manuskript havde fortsættelsen til 1699, fik han 1712 det Rosenkrantzske legat på 100 rigsdaler i fire år. Imidlertid havde den juridiske professor Christian Reitzer øjensynlig opfordret Holberg til at forfatte en håndbog på dansk i en moderne videnskab, natur- og folkeretten, og med fasthed udarbejdede stipendiaten på Reitzers bibliotek sin *Introduction til Naturens og Folke-Rettens Kundskab*. I 1625 havde hollænderen Hugo Grotius udgivet sit grundlæggende værk *Om Krigens og Fredens ret (De jure belli et pacis)*; 1672 udbyggede Samuel Pufendorf systemet i skriftet *Om Naturens og Folkenes Ret (De jure natura et gentium)*; en tysk elev af Pufendorf, Christian Thomasius, sluttede listen 1705. Det var Pufendorfs tykke håndbog, som var Holbergs stofkilde, samtidig med at han i kompositionen fulgte den samme mesters elegant opbyggede oversigt fra 1673 *Om et Menneskes og en Borgers Pligter (De officiis hominis et civis)*. Idet Holberg omsatte natur- og folkerettens principper til dansk, tilegnede han sig en filosofi, som skulle genfindes i alle hans historiske, digteriske og ræsonnerende skrifter: Gud har begavet mennesket med en fornuft, der er et herligt lys til at begribe og dømme hvad som godt og ondt er, hvis den ikke er fordærvet af dårlig opdragelse, vane eller de lidenskaber, som ofte formørker menneskets forstand. Hos Pufendorf fandt Holberg også Thomas Hobbes' lære